

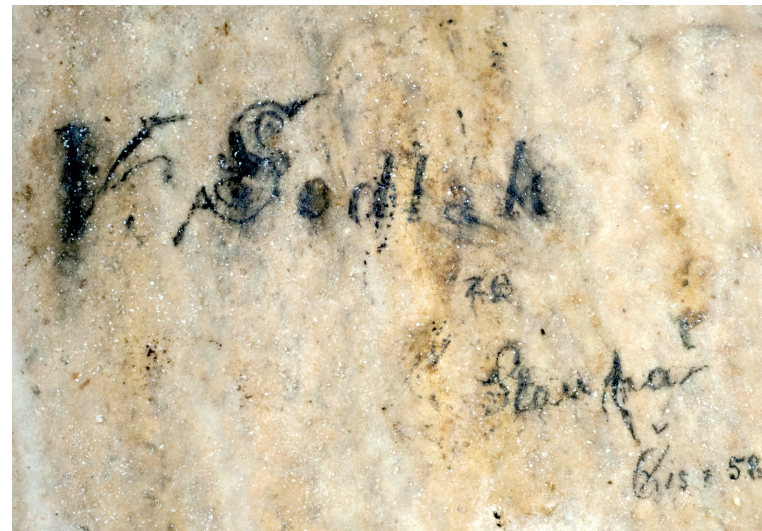
Sloupsko-šošůvské jeskyně, unikátní přírodní i kulturní fenomén

Petr Zajíček

Části podzemního krasového labyrintu u poutního místa Sloup v Moravském krasu byly známy od nepaměti. Sloužily jako útočiště pleistocenních zvířat a sídliště pravěkých lidí. Od 17. století se jeskyně vytvořené po-

norným tokem Sloupského potoka stávaly předmětem zájmu učenců a badatelů. Dnes jsou nejdelší veřejnosti zpřístupněnou jeskyní v České republice a zároveň součástí nejrozsáhlejšího jeskynního systému u nás.

Eliščina jeskyně objevená roku 1879. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

Podpis Václava Sedláka v Eliščině jeskyni. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

Brouškova pohádková síň v Šošůvských jeskyních. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

Sloupské skály, to je malebné zákoutí v nejsevernější části Moravského krasu. Celému místu dominuje skalní útvar Hřebenáč opředený pověstmi. A také dva mohutné jeskynní portály. Severnější vstup do nitra skal je dnes vchodem do veřejnosti zpřístupněných Sloupsko-šošůvských jeskyní. V dřívějších dobách však vedl pouze do tzv. Nicové jeskyně. Jižněji situovaný vchod ústí do části jeskyně zvané „Staré skály“, která tvoří podstatnou část Sloupských jeskyní. Dále na jih se pak nacházejí další vstupy do jeskyní, především do jeskyně Kůlna, která je mimořádně významnou archeologickou lokalitou. A nakonec původní vchod do Šošůvských jeskyní, které však byly objeveny až koncem 19. století. Od dvacátých let 20. století jsou všechny tyto části propojeny v jeden jeskynní komplex.

První historické zmínky

Neexistuje doklad, kdy začali lidé navštěvovat Sloupské jeskyně za účelem poznání. Bezpochyby to bylo mnohem dříve, než vzniklo první písemné pojednání o těchto podzemních prostorech z pera učeného člověka. Tím byl významný brněnský lékař Johannes Ferdinandus Hertod z Todtenfeldu. Kromě Sloupských jeskyní navštěvoval další krasové lokality na Moravě a napsal o nich knihu „Tartaro Mastix Moravie“, tedy Podzemní bič Moravy. Kniha vznikla v roce 1669. Sloupským jeskyním věnuje obsáhlou kapitolu. Barvitě popisuje neobvyklé útvary, např. balvany, které znějí jako zvony, a hloubky propastí odhaduje za pomoci odříkaných otčenášů. Zmiňuje též existenci spodního patra jeskyně. Téměř 80 let pak nebyly Sloup-

ské jeskyně podrobněji zmiňovány, až do příchodu dalšího učenice, tentokrát z Vídně.

Nagelovy průzkumy a první vyobrazení Sloupských jeskyní

Od roku 1746 působil na císařském dvoře osvědčený přírodovědec, matematik a fyzik Josef Anton Nagel. V roce 1747 byl pověřen prozkoumat jeskyně celého císařství a podat o nich zprávu. Po první výpravě do Horního Rakouska přijel na jaře roku 1748 do Moravského krasu. V doprovodu malíře Karla Beduzziho tu navštívil ně-

kolik jeskyní a nejdelší čas věnoval průzkumu a poznávání Sloupských jeskyní. Podrobné popisy podzemních prostor byly později přeloženy a publikovány, např. v knize Karla Absolona „Moravský kras“. Během Nagelových výprav vzniklo i několik nádherných Beduzziho vyobrazení jeskynních prostor, která jsou také prvními kresbami z podzemí Moravského krasu. J. A. Nagel zanechal na konci tzv. Stříbrné chodby na stěně svůj podpis s letopočtem. Je na něm (v překladu) uvedeno: „Nagel mathematicus. 1748 tyto jeskyně zkoumal.“

Průsvitné krápníky v Šošůvských jeskyních. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

SLOUPSKO-ŠOŠŮVSKÉ JESKYNĚ	
Celková délka:	4 890 m
Denivelace:	98 m
Zpřístupněné okruhy	
Dlouhý okruh:	1 760 m
Krátký okruh:	890 m
Zimní okruh:	950 m
Zážitkový okruh:	1 300 m
Průměrná teplota:	8 °C
Průměrná roční návštěvnost:	46 000 osob

Činnost Salmů, první mapa jeskyně a výzkumy Wankela

Sloupské jeskyně se nacházely na pozemcích rájeckého panství Salmů, které vlastnil jejich rod. Roku 1780 zde krátkou dobu pobýval významný přírodovědec a publicista Jan Mayer, který napsal o Sloupských jeskyních obsáhlý článek. Kníže Karel Salm sestoupil roku 1786 Stupňovitou propastí do spodních pater a posléze zde nechal vybudovat schodiště. Dle historických informací navštívila roku 1800 spodní patra císařovna Marie Terezie za doprovodu barevných ohňostrojů. Mnohem významnější událostí bylo pověření dvorního inženýra Salmů Karla Süsze, aby podzemní prostory u Sloupu zmapoval. Süsz vytvořil půdorys tehdy známých částí horního patra jeskynního systému a několik barevných podélných profilů jednotlivých částí jeskyně. Pozdější analýza těchto map ukázala, že směry, délky a dimen-

Stupňovitá propast. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

ze zakreslených chodeb jsou velmi nepřesné. I hloubku Stupňovité propasti vedoucí k podzemnímu toku autor dokumentů značně nadhodnotil. Přesto je Süszův soubor map mimořádně cenným historickým materiálem.

V polovině 19. století začíná na území Moravského krasu aktivně působit blanenský lékař Jindřich Wankel. Podzemní a povrchové krasové jevy území studoval a zkoumal z pohledu mnoha vědních disciplín. Postupně kolem sebe vytvořil skupinu specialistů, kteří společně prováděli speleologické, archeologické, zoologické či paleontologické výzkumy v mnoha jeskyních. Výsledkem byly nejen nové objevy, ale také např. první soubor přesných map nejvýznamnějších jeskyní Moravského krasu. Opakovaně se tato badatelská skupina věnovala průzkumu a výzkumu Sloupských jeskyním. Wankel prováděl rozsáhlé vykopávky v Gotické chodby, kde našel obrovské množství kostí pleistocenních zvířat, převážně jeskynních medvědů. Zároveň zkoumal i sedimenty v jeskyni Kůlna, kde jako první našel doklady osídlení pravěkými lidmi. Ze speleologických výzkumů byly nejdůležitější sestupy Wankelovy skupiny do spodních pater. Objevil soustavu chodeb a komínů v prostorách za Nagelovou propastí (Wankelovy jeskyně) a především se mu podařilo za nízkých vodních stavů proniknout po proudu podzemního Sloupského potoka až k odtokovému sifonu. Wankelův spolupracovník, Ing. Antonín Mládek vytvořil několik map Sloupských jeskyní, které postupně aktualizoval dle nových objevů, které skupina učinila.

Výzkumy Sloupských jeskyní v 19. století, objev Eliščiny jeskyně a Šošůvských jeskyní

Od 60. let 19. století začal v Moravském krasu působit další významný krasový badatel, Dr. Martin Kříž. Také ve Sloupských jeskyních prováděl převážně archeologické a paleontologické výzkumy, podobně jako Wankel, v Gotické chodbě a v Kůlně. Kromě vzdělaných badatelů působili ve Sloupských jeskyních také tzv. skalní duchové, místní lidé, kteří v jeskyni sbírali kosti a ulamovali krápníky. Nikoliv však k vědeckým účelům, nýbrž jako prodejní artikl. Prodávali je poutníkům a příležitostným návštěvníkům. Jeden z těchto skalních duchů, Václav Sedlák, kopal koncem roku 1879 kosti v Nicové jeskyni, když se pod ním uvolnila suť

a sběratel sjel po svahu do mohutné prostory s překrásnou krápníkovou výzdobou. Po objevu učinil Martin Kříž průzkum a popis jeskyně (např. výšku prostory měřil pomocí dětského balónku). Pořídil zde také fotografie a k tomuto účelu byla nově objevená prostora osvětlena Křížíkovými obloukovými lampami. Na dokumentaci se podíleli také badatelé Alexandr Makowski a Anton Rzehak, kteří vyhotovili mapu jeskyně. V roce 1881 byla po terénních úpravách nová jeskyně spolu s hlavními prostory Starých skal zpřístupněna veřejnosti. Jeskyni pojmenoval Jindřich Wankel po manželce Hugo K. F. Salma – Elizabetě. V roce 1889 objevil na pozemcích rodiny Broušků tentýž skalní duch, Václav Sedlák, jeskynní chodbu. Že má souvislost s prostory Starých skal, badatelé tušili, ale v počátcích se jednalo o zcela samostatné prostory. Majitelé pozemků Josef Broušek st. se syny začali v prostorách jeskyně kopat a postupně objevili soustavu navazujících chodeb s bohatou krápníkovou výzdobou. Zároveň tyto prostory postupně zpřístupňovali pro veřejné prohlídky. Protože se vchod nacházel již v katastru obce Šošůvka, byly nazvány Šošůvské jeskyně.

Začátek 20. století a Absolonovy objevné průzkumy

Na přelomu 19. a 20. století začal aktivně působit na území Moravského krasu náš nejznámější jeskynní badatel Karel Absolon. V oblasti Sloupského údolí okrajově spolupracoval při objevných pracích s rodinou Broušků v Šošůvských jeskyních a sám pak opakovaně navštěvoval jeskyně Sloupské, zvláště Staré skály. Nejvýznamnějším Absolonovým úspěchem byl objev 90 metrů hluboké Nagelovy propasti, která spojuje horní a spodní patro systému. Ve spodních patrech pak Absolon objevil systém komínů a chodeb zvaný Netopyří jeskyně. V prostorách odtokového Wankelova sifonu se za dlouhodobého sucha údajně Absolonovi otevřela obrovská prostora s jezerem. Než však k místu stačil dopravit člun, přišly vydatné deště, které prostory opět zaplavily. Absolon v systému Sloupsko-šošůvských jeskyní vytvořil řadu působivých fotografií, vznikla i řada kreseb a podrobná mapa.

Zároveň však probíhaly průzkumné práce v Šošůvských jeskyních, které byly v roce 1905 korunovány objevem Brouškovy pohádkové síně s mimořádně bohatou krápníkovou vý-

Spodní patra, Nagelova propast. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

zdobou. Prostora byla zpřístupněna turistům a badatelé pronikli i do dalšího pokračování Šošůvských jeskyní. Objevili chodbu s průsvitnými stalagmity a v dalším pokračování i nádherný stalagmit v podobě svícnu. Protože se však nacházel v hůře přístupných prostorách, které provozovatelé neměli v úmyslu zpřístupnit veřejnosti, stalagmit přenesli do Brouškovy pohádkové síně. Krápník se stal později symbolem Sloupsko-šošůvských jeskyní. V roce 1910 pak synové Josefa Brouška objevili systém Černé propasti, která ústí do spodních pater protékaných Sloupským potokem.

20.–40. léta 20. století

V roce 1922 přebírá do péče Sloupské i Šošůvské jeskyně akciová společnost Moravský kras. Ta zahájila rekonstrukce s cílem propojit všechny části jeskyní do jednoho zpřístupněného okruhu. Zároveň bylo firmou Bartelmus a Donát inovováno elektrické osvětlení. Následující rok byly dokončeny propojky mezi Eliščinou jeskyní a chodbou U řezaného kamene ve Starých skalách a mezi koncovou partií Stříbrné chodby Starých skal a Šošůvskými jeskyněmi. Návštěvníci pak vstupovali na prohlídku portálem Nicové jeskyně, postupně prostoupili Eliščinu jeskyni, komplex Starých skal a nakonec prostory jeskyní Šošůvských. Synové Josefa Brouška staršího však nadále pokračovali v průkopových pracích a v roce 1928 pronikli do nádherně zdobené síně, která byla nazvána Riegrovou. Následně byla připojena k návštěvnímu okruhu.

V rozsáhlém jeskynním systému Sloupsko-šošůvských jeskyní zůstávalo několik otazníků.

Wankelovo jezírko. Foto Petr Zajíček, archiv SJČR

Na popud Karla Absolona bylo zdoláno těžce přístupné skalní okno pod stropem Černé propasti v Šošůvských jeskyních. Badatelé přepokládali, že by v jeho pokračování mohla být rozsáhlá chodba ve směru Sloupských jeskyní. Ve skutečnosti byl objeven jen nevelký systém síní a komínů směřujících k povrchu. Roku 1943 působila ve Sloupských jeskyních blanenská skupina pod vedením Ing. Josefa Jalového. Těm se podařilo objevit systém komínů a chodeb v pokračování tzv. Wankelových jeskyní ve spodních patrech systému, které ústily až do mohutného Bočkova okna v Nagelově propasti.

Druhá polovina 20. století, archeologické výzkumy a rekonstrukce prohlídkové trasy

Po druhé světové válce převzalo zpřístupněné jeskyně Moravského krasu několik institucí, n. p. Čedok, n. p. Turista a od roku 1955 byly čtyři jeskyně Moravského krasu v provozu blanenského podniku Moravský kras. Speleologické průzkumy ve Sloupsko-šošůvských jeskyních byly spíše sporadické, zato na poli archeologie byly učiněny mimořádné objevy. V letech 1961–1976 byl v jeskyni Kůlna prováděn výzkum, který v sedimentech této tunelové jeskyně odkryl doklady pravěkého osídlení. Nejcennější byly nálezy kosterních pozůstatků a kamenných nástrojů populace homo neanderthalensis sahající až do doby před 130 000 lety.

V roce 1991 byly Sloupsko-šošůvské jeskyně, spolu se všemi zpřístupněnými jeskyněmi celé ČR, předány do péče Ministerstva životního prostředí, od roku 2007 pak Správy jeskyní

ČR. V posledních letech 20. století proběhla další rekonstrukce prohlídkové trasy a modernizace vybavení. Mj. byla přemostěna Stupňovitá propast a proražena štola z Šošůvských jeskyní do Gotické chodby. Do prohlídkových okruhů byla přiřazena jeskyně Kůlna, která se tak stala východem z jeskyně. Vystavěna byla i nová provozní budova.

Poslední období, nález spojení mezi Šošůvskými jeskyněmi a Amatérskou jeskyní

Speleologické výzkumy na začátku 21. století byly zaměřeny na potápěčský průzkum odtokového sifonu Černé propasti souběžně s průzkumy sifonů ve Sloupské větvi Amatérské jeskyně. Cílem bylo propojení nejdelšího jeskynního systému ČR Amatérské jeskyně se systémem Sloupsko-šošůvských jeskyní. To se jeskynářům podařilo v roce 2005. Od roku 2012 přibyl v rámci veřejných prohlídek nový zážitkový okruh „Po stopách Nagela“. Návštěvníci v omezeném počtu sestupují se speleologickým vybavením Stupňovitou propastí do Spodních pater, která pak z větší části prostupují. V letech 2013–2015 byla ve vybraných jeskyních Moravského krasu vybudována „Integroální expozice Moravského krasu – Jeskyně a lidé“ za podpory Operačního programu životního prostředí. Do projektu byla zařazena i jeskyně Kůlna, kde byly postupně modernizovány expoziční prvky.

Sloupsko-šošůvské jeskyně jsou tak dnes nejdelšími veřejnosti zpřístupněnými jeskyněmi v České republice a patří k významným přírodním i kulturním památkám.